

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2021
CİLT: 6
SAYI: 1

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 10.03.2021

Kabul Tarihi: 03.05.2021

Yayımlanma Tarihi: 30.06.2021

ARTICLE INFO

Submitted date: 10.03.2021

Accepted date: 03.05.2021

Published date: 30.06.2021

e-ISSN 2547-9865

“İkilemeler” Hakkında Bibliyografya Çalışması

Bibliography Work on “Reduplication”

Esmâ ÇİMEN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi
esmacimen@windowslive.com,
0000-0001-6166-7640

Öz

İkilemeler, Türk dilinin her döneminde oldukça sık kullanılmış ve anlatımı güçlendirmek için ikilemelere sıklıkla başvurulmuştur. Saadet Çağatay, ikilemeler için “hendiadyoin” terimini kullanmıştır. Ahmet Cevdet Emre, 1945’te çıkardığı dil bilgisi kitabında ikilemelerden bahseder. Türkçede hacimli çalışmaların başında Vecihe Hatipoğlu’nun “Türk Dilinde İkilemeler” adlı kitabı gelmektedir. Bu makale, ikilemeler hakkında yapılan çalışmalarını bir arada göstermek amacıyla yazılmıştır. Bu çalışmada literatür taraması yapılmış ve çalışmalardan bazıları özetlenerek bilgi verilmiştir. Tarama; ikilemeler hakkında yazılan tezler, makaleler, bildiriler ve kitaplardan oluşmaktadır. Konuyla ilgili 30 tez, 106 makale, 29 bildiri ve 7 kitap künyesi tespit edilmiştir. Tezler ve makaleler, üç başlığa ayrılarak incelenmiştir. Yapılan çalışmalarda ikileme tasniflerinin; fonetik açıdan, aliterasyon açısından, anlam, yapı, dil ve kökenleri açısından incelendiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İkileme; bibliyografya; sınıflandırma; inceleme.

Abstract

Reduplications have been used quite often in all periods of the Turkish language and have often been used to strengthen the expression. Saadet Çağatay used the term “hendiadyoin” for reduplications. Ahmet Cevdet Emre mentions reduplications in his book on grammar published in 1945. At the beginning of voluminous works in Turkish is Vecihe Hatipoğlu's book “Reduplication in the Turkish Language”. This article was written to show all the work done on reduplication. In this work, a literature review was conducted and some of them were summarized and given information. The scanning consists of dissertations, articles, papers and books written about reduplications. 30 dissertations, 106 articles, 29 papers and 7 book bibliographies have been identified on the subject. Dissertations and articles are examined under three titles. In studies, it is seen that reduplication classifications are examined in terms of phonetics, in terms of alliteration, in terms of meaning, structure, language and their origin.

Keywords: Reduplication; bibliography; classification; compendium.

Bu makalenin araştırma ve yayın süreci “Araştırma ve Yayın Etiğine” uygun şekilde yürütülmüştür.

Giriş

İkilemeler, Türk dilinin her döneminde kullanılmıştır ve anlatımı güçlendirmek için ikilemelere başvurulmuştur. İlk ikileme örnekleri, Türkçenin ilk yazılı metinleri olan Göktürk Yazıtlarında görülür. Vecihe Hatiboğlu, *Türk Dilinde İkileme* adlı kitabında ikilemeler hakkında hacimli bir araştırma yapmıştır ve ikilemeyi şu şekilde tanımlamaktadır: “İkileme, anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır.” Ardından ikileme teriminin farklı dillerde ve Osmanlı Türkçesinde hangi sözcüğe karşılık geldiğini belirtmiştir. Buna göre; Osmanlıcada “atf-ı tefsiri”; Fransızcada “redoublement, hendiadyoin”; İngilizcede “reduplication dual, hendiadyoin”; Almandada “Verdoppelung, Zwillings rmen, Hendiadyoin” terimleri ikileme için kullanılmaktadır (Hatiboğlu, 1981, s. 9).

Zeynep Korkmaz ise ikilemeyi; aralarında belli bir ses düzeni bulunan, biçim ve anlamca birbiriyle ilişkili olan, aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yanyana gelmesi ile oluşturulan kelime grubu şeklinde tanımlamıştır (Korkmaz, 1992, s. 131). İkilemeyi kuran sözcüklerin genel özelliklerinin başında ses benzerliği ve ses güzelliği gelmektedir. Ses benzerliği, anlatım zorunluğu ile birlikte, ikilemeyi kuran en büyük etkendir (Hatiboğlu, 1981, s. 13).

Mehmet Erdem çalışmasında, ikilemelerin tasnifinde göz önünde bulundurulması gereken ilkeleri şu şekilde özetlemektedir:

- 1) İki kelime aynı anlamı ifade eder hâle gelir.
- 2) İkilemelerin oluşumu çoğu zaman asırlarca sürebilmektedir.
- 3) Özellikle din ve kültür değişimi ikilemelerin oluşumu için uygun zemini hazırlar.
- 4) İkilemelerin içindeki her bir kelime, cümle içinde görev yönünden aynı işlevi yüklenirler.
- 5) İkilemelerde her iki kelime de aynı eki alır.
- 6) İkilemeler tam anlamıyla bir dil olgusudur ve oluşumunun esasını Türk dilinin yapısından almaktadır.
- 7) Sözlük yazılırken madde başı olabilecek nitelik taşırlar (Erdem, 2005, s. 190).

Hatiboğlu, ikilemeler hakkındaki çalışmasında genel olarak şu noktalara değinir: İkilemenin bazı dillerde Türkçede kullanıldığı kadar sık kullanılmadığını, Türkçenin ilişkili bulunduğu Arapça, Farsça, Fransızca gibi dillerde az kullanılmasının bir sonucu olarak yazılı dilde zamanla azaldığını, bir süre sonra daha çok halk dilinde ve halk ozanlarının şiirlerinde yaşadığını belirtir. Yine Hatiboğlu, aslında ikilemenin Türkçenin genel özellikleri arasında olduğunu ve yaygın kullanıldığını, anlatımı zenginleştirdiğini, bir müzik esintisi ve âhenk sağladığını, yazarların da bu nedenle sıkça kullandığını ifade eder. Osmanlı Türkçesi döneminde ise ikilemelerin yabancı sözcüklerle kurulumunun ve bağlaçlı kullanımlarının yaygınlaştığını söyler. İkilemelerin bazı örneklerinde, birlikte kullanılan sözcüklerin araç içinde verildiğini, aralıklı ikileme ve üçleme şeklinde kullanıldığını veya kalıplaşma yolunda olduğunu belirtir. (Hatiboğlu, 1981, s. 61-63).

Bu çalışma, ikilemeler üzerinde yapılan çalışmaların tanıtılması amacını taşımaktadır. Ancak konunun genişliğinden ve araştırmacıların bu konu üzerinde sayıca çok fazla çalışma yapmış olmasından dolayı bazı çalışmalar kısaca özetlenmiş bazılarının ise kaynak taramasına yardımcı olacağı düşüncesiyle sadece künyesi verilmekle yetinilmiştir. Çalışmada tezler, makaleler, bildiriler ve kitaplar olmak üzere dört temel inceleme alanına göre tasnif yapılmıştır.

1. İkilemeler Hakkında Yazılan Tezler

1.1. Türkçenin Tarihî Dönemleri:

Türkçenin tarihî dönemlerinde kullanılan ikilemeler için yapılan tez çalışmalarından özetlenmek suretiyle seçilen çalışma Serkan Şen’e aittir:

ŞEN, Serkan, (2002). “Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler”, Samsun: OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Serkan Şen, tezinin ön sözünde ikilemelerin Orhun Türkçesinden sonra Uygur Türkçesi döneminde büyük bir yoğunluk kazandığını söyleyerek söze başlar. Uygur Türkçesinin bu özelliğine ilk olarak Saadet Çağatay değinmiştir. Çağatay, makalesinin sonunda yaklaşık 265 ikilemenin bulunduğu bir liste sunmuştur. Şen, tezinde kullandığı yöntemi, ikilemeleri sınıflandırma şekillerini de ön sözünde açıklamış ve 3217 madde başının tespit edildiğini söylemiştir.

Giriş kısmında, Eski Uygur Türkçesindeki ikilemelerin sıklığını tekrar dile getirirken ikilemelerin fazla olmasını yeni benimsenen dinler ve dinî metinlerin çoğunluğu nedeniyle, anlatımı canlı tutmak için kullanılmasına bağlar. Bunun dışında yabancı dilden alınan sözcükleri açıklamak için yanına Türkçesinin getirildiği ikilemelerin de olduğunu belirtir. Çeşitli araştırmacıların ikilemelerin bir araya geliş nedenlerini incelediğini, Eski Uygur Türkçesi için en uygun olan üç tanesini ölçü olarak kabul ederek çalışmasını oluşturduğunu belirtir. İkilemeleri; anlamları, kökenleri ve kuruluşları açısından değerlendirir.

Anlam açısından ikilemeler: eş anlamlı (*erk türk*: güç kuvvet), yakın anlamlı (*yiil yağmur*: rüzgar yağmur) ve zıt anlamlı (*az üküş*: az çok) başlıklarından oluşur. Köken açısından ikilemeler: Türkçe kökenli (*çog yalın*: ışık parlaklık), Türkçe ve yabancı kökenli (*biş pañçıkı*: beş, Türkçe+Sanskritçe) ve yabancı kökenli ikilemeler (*kerem sang*: hazine, Arapça+Çince) başlıkları ile verilmiştir. Kuruluşlarına göre ikilemeler: bağlayıcı kullanmadan ve bağlayıcı kullanarak oluşturulan ikilemeler başlıklarından meydana gelir. Eski Uygur Türkçesinde ikilemelerin çoğu bağlayıcı unsur barındırmaz. Bağlayıcı kullanılanlar genelde Türkçe ve yabancı kökenli ikilemelerin arasında görülür. Yabancı sözcükten sonra “atlıg” ya da “tigme” bağlama sözcüklerinden birisi gelir. Yabancı sözcük her zaman başta yer alır (*savlokadatu athg yirtinçü*: dünya, yeryüzü; Sanskritçe+Türkçe). Bu dönemde üçlemelere, yakın anlamlı iki üç kelimenin yan yana geldiği örneklerle rastlamanın mümkün olduğunu söyler. Şen, tüm bu açıklamalarından sonra ikilemeleri alfabetik sıraya dizmiş ve eserlerde geçtiği yerleri belirtmiştir. Eserindeki ikileme sayısı oldukça hacimlidir. Şen’in hazırladığı bu tezden, Uygur dönemi için bir ikileme sözlüğü olarak yararlanılabilir.

Şen, tezinin “Sonuç” kısmında tekrar Uygur Türkçesindeki ikilemelerin fazla olmasının nedenlerine değinir. Bunun temel nedenini yeni kabul edilen dinleri yaymaya yönelik metinlerin

anlatım gücünün artırmak istenmesine bağlar. Bu yargısını kuvvetlendiren dayanağı din dışı metinlerde kullanılan ikilemelerin daha az olmasıdır. Türkçe ve yabancı sözcüklerle kurulan ikilemelerdeki temel amaç, cümle içi ahengi ve pekiştirmeyi sağlamaktan önce yabancı sözcüğün anlaşılmasına yardımcı olmaktır.

Serkan Şen’in tezinin içeriğinden bahsedildikten sonra, aşağıda ikilemeler üzerine ülkemizde yapılan diğer tezlerin künyeleri verilmektedir:

*BOZOK, Emrah, (2012). “Eski Uygur Türkçesinde İştikaklı İkilemeler”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

*CAN, Meltem, (2010). “Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler”, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Bursa.

*CEYLAN, Nimet, (2009). “Gazi Zahüriddün Muhammed Babür Mirza’nın Eserlerindeki İkilemeler”, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Yüksek Lisans Tezi, Adana.

*DURMUŞ, Sağlamgöncü, Tuğba, (2013). “Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nin 1. cildindeki İkilemeler”, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

*GENÇ, Eriha, Neslihan, (2003). “Süheyl ü Nev-bahâr’da İkilemeler”, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Mersin.

*KAHRAMAN, Ahmet, (2021). “Eski Türkçede (VIII.-XII. Yüzyıl) İkilemeler”, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Malatya.

*SEVİM, Simge, (2019). “Kşanti kılğuluk nom bitig ve daşakarmapathâvadânamâlâ’da ikilemeler”, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

*ŞEN, Serkan, (2002). “Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler”, Samsun: OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun.

*TABCU, Haki, (2014). “Garipname ile Dede Korkut Hikâyeleri’nin İkilemeler Açısından Mukayesesi”, Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman.

*TALU, Fatma Nur, (2003). “Kısasü'l-Enbiyâ’da İkilemeler”, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Mersin.

*TUNCA, Hasan, (2011). “Eski Anadolu Türkçesinde İkilemeler”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun.

*UNCU, Özlem Neşe, (2019). “Zwillingsformeln im buch des Dede Korkut und ihre übersetzungen im Deutschen / Dede Korkut Kitabı’nda ikilemeler ve Almanca’da çevirisi”, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Alman Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Alman Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

*YILDIZ, Sümbül Begüm, (2019). “Eski Uygurca Maitrisimit’te İkilemeler (Kumul Nüshası)”, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

*YILMAZ, Yasemin, (2007). “14. yy. Anadolu Türkçesinde İkileme -Sayıca Eş Heceli Kelimelerde-”, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

1.2. Çağdaş Türk Lehçeleri:

Çağdaş Türk Lehçelerinde kullanılan ikilemeler için yapılan tez çalışmalarından özetlenmek suretiyle seçilen çalışma Sinem Küçükağaoğlu’na aittir:

KÜÇÜKAĞAOĞLU, Sinem, (2014). “Kazak, Azeri ve Özbek Türkçelerinde İkilemeler”, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Manisa.

Küçükağaoğlu, tezinde Türk lehçeleri içerisinde Kazak Türkçesi, Özbek Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesindeki ikilemeleri sözlüklerden tespit ederek karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Tezinin giriş bölümünde; “çalışmanın konusu ve kapsamı”, “çalışmanın amacı”, “literatür taraması”, “metadoloji” ve “ikileme ile ilgili genel bilgi” başlıklarına yer vermiştir.

Tezinin ikinci bölümü “Ses Bakımından İkilemeler”dir. Üç alt başlığı vardır: Sözcüklerin İlk Seslerine Göre İkilemeler (ünlü-ünsüz, ünlü-ünlü, ünsüz-ünlü, ünsüz-ünsüz), Ses Benzerliği Bakımından İkilemeler (ön ses, iç ses, son ses benzerliği) ve Ses Düzeni Bakımından İkilemeler. Bu bölümde Osman Nedim Tuna’nın oluşturduğu fonetik kurallara göre lehçeleri karşılaştırmıştır. Bu kural eş heceli ikilemeler için geçerlidir. Kurala en uygun lehçe Azerbaycan Türkçesi’dir. Daha sonra Özbek Türkçesi gelir. Bu kurala en az uygunluk gösteren lehçe Kazak Türkçesi’dir.

Üçüncü bölüm olan “Yapı Bakımından İkilemeler”, tezin en çok başlığa ve alt başlığa sahip bölümüdür. Burada ikilemeleri üç genel başlıkta (basit sözcüklerden oluşan ikilemeler, türemiş sözcüklerden oluşan ikilemeler, farklı oluşumlu yapılar) incelemiştir. Her başlığın altında üç lehçenin karşılaştırmalı ikilemeleri yer alır. Basit yapıli ikilemelerin sayıca fazla olduğu görülmektedir. Dördüncü bölümde “Anlam Bakımından İkilemeler” incelenmiştir. Küçükağaoğlu, üç lehçede ortak tespit edilen ikilemelerin zıt anlamlı ikilemeler olduğu tespitini yapmaktadır. Beşinci bölümde “Köken Bakımından İkilemeler”i incelemiştir. Üç lehçede ortak kullanılan 38 ikileme tespit etmiştir. 30’unun Türkçe+Türkçe, 5’inin Farsça+Farsça ve 4’ünün Arapça+Arapça olduğunu söylemiştir.

Altıncı bölümde; sonuç, kaynakça, ek kısmı yer alır. Sonuç kısmında; tezinin genel özetinden, çalışmasını nasıl oluşturduğundan, incelediği başlıklardan ve bulduğu tespitlerden bahsetmiştir. Ek kısmında ise üç lehçeye ait ikilemelerin ve anlamlarının yer aldığı sözlük bölümü vardır.

Sinem Küçükağaoğlu’nun tezi özetlendikten sonra, Çağdaş Türk Lehçelerinde kullanılan ikilemeler için yazılan diğer tezler aşağıda sıralanmıştır:

*ASIMA, Yılamu, (2016). “Uygur yazar Uçkuncan Ömer’in ‘Uygur Helk tarihi Koşakliri’ adlı eserinin Türkiye Türkçesine aktarımı ve eserdeki ikilemelerin incelenmesi”, İstanbul Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

*BOZKURT, Hüseyin, (2013). “Türkmen Türkçesinde İkilemeler”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

*KARAKUYU, Mehmet, (2016). “Özbek Edibi Sabir Abdulla'nın 'Mevlana Mukimiy' adlı eseri: Gramer (ikilemeler), transkripsiyon, aktarma” Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Denizli.

*KARDEŞ, Recep, (2014). “Yakut (Saha) Türklerinin Ala-Bulkun Olonhosunda Geçen İkilemeler”, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

*KAZANLAR, Elanur, (2014). “Kazak Türkçesi-Türkmen Türkçesi-Yeni Uygur Türkçesinde İkilemeler: karşılaştırmalı bir çalışma”, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Manisa.

*KÜÇÜKAĞAOĞLU, Sinem, (2014). “Kazak, Azeri ve Özbek Türkçelerinde İkilemeler”, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Manisa.

*PEKTAŞ, Figen, (2019). “Özbek Destanlarında İkilemelerin Derlem Temelli İncelenmesi”, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.

*UYGUN, Hatice, (2007). “Kazak Türkçesindeki İkilemelerin Türkiye Türkçesindeki İkilemelerle Karşılaştırılması”, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Denizli.

1.3. Türkiye Türkçesi:

Türkiye Türkçesinde kullanılan ikilemeler için yapılan tez çalışmalarından özetlenmek suretiyle seçilen çalışma Sema Bayraktar'a aittir:

BAYRAKTAR, Sema, (2004). “Türk Dilinde İkilemelerin Yapı-Görev-Anlam Özellikleri”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Sema Bayraktar'ın tezi dört ana bölümden meydana gelmektedir: Yapı, görev, kuruluş ve ikilemeyi oluşturan sözcükler arasındaki anlam ilişkileri bakımından ikilemeler ve ikilemeleri oluşturan sözcüklerin kökenleri. 2153 ikileme tespit ettiğini belirtmiştir. Giriş kısmında bazı araştırmacıların ikileme hakkında yaptığı tanımlara ve ikileme yerine kullandığı terimlere yer vermiştir.

Bayraktar, ilk olarak ikilemeleri yapıları bakımından inceler. Birinci başlık “basit sözcüklerden oluşan ikilemeler”dir. Alt başlık olarak; eksik isimlerden oluşan ikilemeler (cümlede genellikle özne ya da nesne görevinde) ve çekim ekli (iyelik, aitlik eki, yönelme, yükleme, bulunma, çıkma, vasıta, eşitlik hali eki) isimlerden oluşan ikilemeler olarak ayırır. Yapı bakımından

ikilemelerin diğer başlıkları sırasıyla türemiş sözcüklerden oluşan, kaynaşmış durumdaki, fiilimsilerle kurulan ve çekimli fiillerle kurulan ikilemelerdir.

Tezin ikinci bölümünde ikilemeler görevleri bakımından incelenmiştir. Hem kelime grubunda hem de cümledeki görevlerinin neler olabileceğini örneklerle açıklamıştır. Bu bölüm iki ana başlığa ayrılarak (ikilemelerin kelime grubundaki görevleri, ikilemelerin cümledeki görevleri) ve alt başlıkları verilerek incelenmiştir.

Üçüncü bölümünde kuruluş ve ikilemeyi oluşturan sözcükler arasındaki anlam ilişkileri bakımından ikilemeler incelenmiştir. Alt başlıklarda, aynı sözcüğün tekrarıyla oluşan (542 adet), eş anlamlı sözcüklerden oluşan (86 adet), yakın anlamlı ikilemeler (1035 adet), zıt anlamlı ikilemeler (244 adet), olumlu-olumsuz sözcüklerin tekrarıyla oluşan ikilemeler (40 adet ikileme tespit edilmiştir, olumlu sözcük ilk önce gelir) gibi konular dokuz kısma ayrılarak işlenmiştir.

Son olarak tezin dördüncü bölümünde ikilemeleri oluşturan sözcüklerin kökeni ele alınmıştır. Türkçe sözcüklerle, Türkçe ve yabancı sözcüklerle ve sadece yabancı sözcüklerle kurulan ikileme örnekleri verilmiştir. Bu bölümün ardından tüm ikileme örneklerini içeren dizini oluşturmuştur. Türkiye Türkçesinde kullanılan ikilemeler için yazılan diğer tezlerin künyeleri ise şu şekildedir:

*AKSOY, Özlem Merve, (2019). “Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkilemeler”, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.

*BATURAY, Sema, (2010). “Türkçe Yansıma İkilemelerdeki Ses Almaşması”, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dilbilim Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

*BAYRAKTAR, Sema, (2004). “Türk Dilinde İkilemelerin Yapı-Görev-Anlam Özellikleri”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

*COŞKUN, Cevdet, (2021). “Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın Romanlarında Deyimler, Atasözleri, İkilemeler, Kalıp Sözler ve Argolar Bağlamında Söz Varlığı”, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.

*ÇİFTÇİ, Ümmühan, (2012). “Günümüz Japonca ve Günümüz Türkçe'sindeki Sıfatsal İkilemelerin Karşılaştırmalı Araştırması”, Nagoya University, Yurtdışı Enstitü, Doktora Tezi.

*ÇORAKLI, Şahbender, (1991). “Türkçe ve Almancadaki İkilemeler”, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, B.T.D. ve Ed. Bölümü Alman Dili Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

*ÇÜRÜK, Yasemin, (2009). “Attila İlhan'ın Kurtlar Sofrası Adlı Romanında Geçen İkilemeler”, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Yüksek Lisans Tezi, Adana.

*DOLAMAN, Deniz, (2019). “Fahri Erdinç ve Romanlarında İkilemeler”, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Manisa.

*ERBAŞI, Betül, (2015). “Türkçe’de Çekimli Fiil İkilemeleri”, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dilbilim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

*GÜLER, Selda, (2003). “Türkçe İkilemelerin Anlamsal ve Yapısal Özellikleri”, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dilbilim, Türk Dili ve Edebiyatı, Yüksek Lisans Tezi, Mersin.

*HÜSREVOĞLU, Behiye, (2000). “Türkçede İkilemeler” Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

*KAYALAR, Fethi, (1991). “Türkçe’de ve İngilizce’deki İkilemeli Yapılar ve Kuralları”, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dilbilim, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

*KAVAS, Fatma Betül, (2019). “Nurullah Ataç’ın Günce I-II Adlı Denemelerinde Geçen İkilemeler” Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.

*KORKUTAN, Kadir, (2016). “Kemal Tahir’in Romanlarındaki İkilemelerin Türkçe Öğretimi Bakımından Değerlendirilmesi”, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Hatay.

*ONAT, Perihan, (2019). “Hasan Ali Toptaş’ın Hikâyelerinin Deyimler İkilemeler ve Özdeyişler Bakımından İncelenmesi”, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul.

*ÖREK, Özge, (2019). “Orhan Pamuk’un Romanlarında İkilemeler”, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Dili Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Manisa.

*SİVRİ, Öznur, (2020). “Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkilemeler”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

*YABACI, Leyla Nimet, (2020). “Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kitaplarında İkilemelerin Yapı, İşlev ve Anlam Açısından Değerlendirilmesi”, Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Ana Bilim Dalı, Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

*YILDIZ, Esra, (2014). “Birleşik Fiil Üretim Yöntemi Olarak İkileme: Türkçe’de Zarf Fiiller”, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dilbilim Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

*YÜCE, Merve, (2019). “Yabancılara Türkçe Öğretimde Soyut Kavram, Sesteş, İkileme ve Zıt Anımlı Kelimelerin Öğretimi”, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ordu.

2. İkilemler Hakkında Yazılan Makaleler:

2.1. Türkçenin Tarihî Dönemleri:

Türkçenin Tarihî dönemlerinde kullanılan ikilemeler için yazılan makalelerden özetlenmek suretiyle seçilen çalışmalar Saadet Çağatay ve Funda Toprak’a aittir:

ÇAĞATAY, Saadet (1942). Uygurcada Hendiadyoinler. *Türk Lehçeleri Üzerine Derlemeler*, ss. 29-66.

Saadet Çağatay makalesinde, ikilemeleri yedi başlığa ayırarak incelemiştir: Hendiadyoin Nedir?, Savti Ciheti, Alliteration, Gramer Ciheti, Fiiller, Mana Ciheti ve Hendiadyoin’in Nevileri. İlk başlık olan Hendiadyoin Nedir?’de, hendiadyoinin tanımını ve örneklerini vererek çalışmasına giriş yapar ve Eski Türkçedeki örnekleri üzerinde durur. Türkçedeki ikilemelerin dilimizin eskiden kalma bir hususiyeti olduğunu söyler. İkilemelere, en eski metinler olan Uygurcada ve Orhun Abideleri metinlerinde rastladığımızdan bahseder ve örneklerini verir. Uygurcada daha çok olan ikilemelerin lehçelerde giderek azalmasının nedenini; yazı dilinin azalmasına, İslâmiyetin etkisiyle Arapça, Farsça sözcüklerin dilimize girmesine ve bu nedenle Türkçe ikilemelerin yerine Arapça ve Farsça ikilemelerin yerleşmesine bağlar. Buna rağmen Refik Halit Karay ve Ömer Seyfettin’in hikâyelerinde ikilemelerin kullanılmasını beğenir ve bu yazarların ikilemeleri yeniden canlandırdıklarını ifade eder.

İkinci başlıkta ikilemelerin oluşum şekillerinden bahseder. Örneğin; birinci sözcüğün vokalle, ikinci sözcüğün konsonantla başlaması, vokalle başlayan sözcüğün bir heceli diğer sözcüğün iki veya çok heceli olması, çoğunlukla az heceli sözcüğün önde bulunması ve bu durumlara aykırı olan ikilemeler gibi. Bu örneklerle aykırı olan ikilemelerde vurgu meselesinin ön planda olduğunu söyler. Son olarak ikilemelerin âhenk şekilleri farklı olsa da birbirlerine tesir etmediğini, seslerin değişmediğini söyler (*otaçı emçi, yolçı yerçi* gibi).

Üçüncü başlıkta ikilemelerdeki ünsüz seslerin hâkimiyetinden bahseder. İkilemelerde, iki kelimenin de aynı sesle başladığını ifade eder: *kuş kuzgun, toz toprak, tor tuzak* gibi. Bazı ikilemelerde ses benzerlikleri son hecede olabilir (*paldır küldür, patır kütür*). Bununla birlikte iki sözcüğün aynen tekrarıyla da ikilemeler oluşmuştur (*şakır şakır*). Ancak *bağır- çağır-* ikilemesinde, *çağır-* kelimesinin mana olarak farklı olsa da âhenk için geldiğini belirtir.

Dördüncü başlık Gramer Ciheti’dir. Burada da ikilemelerin yalnız anlam bakımından ve âhenk bakımından değil şekil itibarıyla da tamamen farklı olabileceklerini belirten Çağatay, şekil bakımından ikilemeleri de bölümlere ayırır. Ona göre iki sinonim de aynı eki alabilir (*atlıg yüzlüg* gibi) ya da farklı ek alabilir (*alkın- yokat-* gibi). Bazen de ikilemelerin önüne sıfat gelerek onları ayırabildiğini (*alp kılğulug, alp bütürgülüg*) ya da ikileme parçalarının cümle içinde birbirinden ayrılabilirdiğini belirtir.

Beşinci başlığa “Fiiler” adını vermiştir. Bu kısımda fiil ikilemelerin üç türlü olduğunu söyler: aynı zamanda çekimlenmiş ve aynı şekle ait olan fiil ikilemeleri (*aşıl sar küçetser*), birisi gerundium olup diğeri verbum finutum olanlar (*kıkırışu alakırdılar*) ve ikisi de gerundium şeklinde olanlar (*itinip yaratınıp*). Altıncı başlıkta ikilemelerin anlam yönünde durmuştur. İkilemelerde genellikle birinci sözcüğün anlamı, iki sözcüğün de anlamı olarak kullanılmaktadır. Fakat kural kesin değildir. İkinci sözcük de ikilemenin genel anlamını oluşturabilir. Örneğin; *güç erdem* (fazilet) ikilemesinde fazilet anlamını “erdem” sözcüğü ifade eder. Çağatay, ikilemelerin tek anlamı ifade ettiğinde sözcüklerden birinin anlamını kaybettiğini de vurgulamaktadır. Bu yüzden iki sözcüğün de bir sözcüğü ifade edecek şekilde kullanıldığını söyler.

Yedinci başlıkta ikilemeler anlam bakımından incelenmektedir. Eş anlamlı, yakın anlamlı ve zıt anlamlı sözcüklerden oluşan ikileme örneklerini sıralar. İkilemelerin yabancı sözcüklerle kurulan (*tsuy yazuk* günah, tsuy Çince) ve sinonimlerini değiştirerek kurulan örnekleri de vardır:

ezük yalğan, yalğan igid, ezük igid (yalan, igfal). Bunlardan başka zamirler ve sayılarla yapılan ikilemelerin de örneklerini verir. Bu başlık altında ikilemelerin imlâ konusuna da değinir ve ikilemelerin ayrı yazılması ve aralarına virgül konulmaması gerektiğini söyler. En son Uygurca ikilemelerin, alfabetik sırasıyla, cümle içinde kullanıldığı örneklerini de gösteren listesini verir.

TOPRAK, Funda, (2005). Harezmi Türkçesinde İkilemeler. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies, Cilt: V, Sayı 2, Sayfa: 277-292, İzmir.*

Funda Toprak, makalesine ikilemenin tanımı ve diğer dillerde (Osmanlı Türkçesi, Fransızca, İngilizce, Almanca) kullanılan isimlerini açıklayarak başlamıştır. Türk dilinin ilk grameri Divanü'lugati't-Türk'te Kaşgarlı Mahmud'un ikileme için kullandığı tanıma yer vermiştir. Daha sonra Vecihe Hatiboğlu'nun tanımını da çalışmasında ele almaktadır. Harezmi Türkçesinin, Karahanlı Türkçesi ve Çağatay Türkçesi arasında köprü dil görevinde olduğundan bahseder. Toprak'ın çalışmasında Harezmi Türkçesine ait dört eserde geçen ikilemeler incelenmektedir. Çalışma yapılırken daha önceki çalışmaların tasnifleri esas alınmıştır.

Çalışmada, fonetik açıdan incelenen ikilemelere, aliterasyonlu ikilemelere örnekler verildikten sonra yapısal olarak incelemelerin ele alındığı görülmektedir. Yapısal tasnifte, ikilemelerin aynı eki almaları (*erkekli tişili*), farklı eklerle oluşturulmaları (*aşlık tarıg*), aynı sözcüğün tekrarıyla oluşturulmaları (*adın adın*) gibi şekiller ele alınmaktadır. Dördüncü başlık “Harezmi Türkçesinde Fiil İkilemeleri”dir. Bu başlık altında fiillerin yapı ve fonksiyonlarına göre bir tasnif yapılmış ve örnekleri verilmiştir. Beşinci başlıkta; Harezmi Türkçesindeki ikilemeler anlam açısından da bir tasnife tabi tutulmuş, eş veya yakın anlamlı (*amul tüzün* “rahat, sakin”) ve zıt anlamlı (*ay kün* “ay güneş”) sözcüklerle kurulan ikilemeler olarak bölümlenmiştir.

İkilemeyi oluşturan sözcüklerin köken dilleri açısından da değerlendirilmesi çalışmanın altıncı başlığını oluşturmaktadır: Türkçe+Türkçe (*artuk eksük*), Türkçe+Arapça (*mürsel yalavaç*), Türkçe+Farsça (*bal şeker*), Arapça+Farsça (*cemâd cânsız*), Arapça+Arapça (*devât kalem*) ve son olarak Farsça+Farsça (*dîv perî*). İkilemeyi oluşturan unsurların arasına giren bağlaç ve izafet eklerine de yine bu bölümde değinilmektedir. Harezmi Türkçesinde kullanılan ikilemelerin daha çok pekiştirme amaçlı olduğunu, bağlaçlı ve izafetli örneklerin ikileme olarak değerlendirilebileceğini, bunların asıl görevleri dışında pekiştirme fonksiyonu ile kullanılıp ikilemenin oluşumuna engel olmadıklarını düşündüğünü belirtir. Türkçenin Tarihî dönemlerinde kullanılan ikilemeler için yazılan diğer makalelerin künyesi aşağıda belirtilmiştir:

*AĞCA, Ferruh, (2015). Eski Türkçe kö:k teñri ve kö:k kalık İkilemeleri Üzerine. *Türkbilig, 30: 201-221.*

*AKKAYA, Hüseyin, (2007). Râsih Bey'in “Üstine” Redifli Meşhur Gazelinde İkilemelerin Kullanılışı. *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları, Volume 2/3 Summer, ss. 25-30.*

*AKTAN, Bilal, (2014). Dîvânü Lügâti't-Türk'ün Söz Varlığında Yer Alan İkilemeler. *Selçuk Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, ss. 1-12.*

*AKYALÇIN, Necmi, Aydoğan, Damla, (2020). Atabetü'l-Hakayık'da Yer Alan İkilemeler Ve Kalıp Sözler. *Homeros, 3(3), ss. 105-112. DOI: 10.33390/homeros.3.012*

- *AYDEMİR, Y. ve ÇELTİK, H. (2009). Gazelde İkileme Redif ve İkileme Kafiye. *Turkish Studies*, 4(2), ss. 79-117.
- *AYDIN, Erhan, (1997). Orhon Yazıtlarında Hendiadyoinler. *Türk Dili*, S. 544, ss. 417- 421.
- *AYDIN, E, Karaman, A, (2019). Eski Türk Yazıt ve El Yazmalarında İkilemeler. *Journal of Old Turkic Studies*, 3 (2), ss. 259-286 . DOI: 10.35236/jots.581408
- *AYDOĞAN, D, Akyalçın, N, (2020). Yusuf u Züleyhâ Mesnevisi'nin Kalıp Söz, Deyim, Atasözü, İkileme Bağlamında Söz Varlığı Üzerine Bir İnceleme. *Homeros*, 3 (1), ss. 13-20 . DOI: 10.33390/homeros.3.002
- *AYTAÇ, Aslı, (2018). Aşk'ın Heft Peyker Mesnevisi ve Eserde Bulunan İkilemeler. *Turkic Linguistics and Philology*, 1/1, ss. 27-33.
- *BOZOK, Emrah, (2018). Eski Uygur Türkçesinde arıg turug, arıg silig ve arıg süzük İkilemeleri Üzerine. *Türkbilig*, (36), ss. 41-46. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/turkbilig/issue/52841/698014>
- *BÖLER, Tuncay, (2009). Çaştani Bey Hikâyesindeki İkilemeler ve Türkçede İkilemelerin Eskiliği Meselesi. *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XLII, ss. 33-60.
- *ÇAĞATAY, Saadet, (1942). Uygurcada Hendiadyoinler. *Türk Lehçeleri Üzerine Derlemeler*, ss. 29-66.
- *ÇELTİK, Halil ve AYDERMİR, Yaşar, (2009). Gazelde İkileme Redif ve İkileme Kafiye. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/2 Winter, ss. 79-118.
- *DİLÇİN, Cem, (1995). Fuzulî'nin Şiirlerinde İkilemelerin Oluşturduğu Ses, Söz ve Anlam Düzeni. *In Memoriam Abdülbaki Golpınarlı Hatıra Sayısı I, Journal of Turkish Studies/ Türklük Bilgisi Araştırmaları*, 19, ss. 157-202.
- *ERDEM, Mehmet Dursun, (2005). Harezmi Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine. *Bilig*, S.33, ss.189-226.
- *ERGENE, Oğuz, (2018). Kavram Alanı Bağlamında Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Ses Yansımaları İkilemelerin Türkiye Türkçesindeki Biçimleri. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi-Journal of Turkish Researches Institute TAED-63, Eylül-September*, ss. 135-160, Erzurum.
- *FOY, Karl, (1899). Studien zur Osmanischen Syntax, das Hendiadyoin und die Wortfolge "ana baba". *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen (MSOS)*, II. c., 2. bölüm, ss. 105-136, Berlin.
- *GÖKDEMİR, Ozan, (2017). Ali Şîr Nevâyî'nin “Bedâiyü'l-Vasat” Adlı Divanındaki İkilemeler. *Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science*, 4 (17), ss. 500-513.
- *GÜNGÖR, Okan Celal, (2018). Memluk Kıpçak Türkçesinde İkilemeler. *The Journal of Academic Social Science Studies*. 65: 105-122.
- *KAHYA, Hayrullah, (2015). Gedai Divanına Göre Çağataycada İkilemeler. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, ss. 1-9.

*KARAMAN, Ahmet, (2019). Yenisey yazıtlarında geçen adrıl- seçlin- ikilemesi üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-BELLETEN*, 67 (Haziran), ss. 7-26.

*KARAMAN, Ahmet, (2020). Eski Türk Yazıt ve El Yazmalarında Geçen Zıt Anlamlı İkilemeler Üzerine Yapısal ve Anlamsal Bir İnceleme. *Journal of Old Turkic Studies*, 4 (1), ss. 50-97. DOI: 10.35236/jots.646935

*KORKMAZ, Şenol ve Korkmaz Bulut, Türkan (2017). Şeyyâd Hamza'nın Yûsuf u Zelîhâ Mesnevisindeki İkilemeler ve Yinelemeler. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Yıl:5, Sayı:11, ss. 240-279.

*ÖLMEZ, Mehmet, (1998). Eski Uygurca Odug Sak ikilemesi üzerine. *Türk Araştırmaları Dilleri*, 8, ss. 35-47.

*ÖLMEZ, Zuhâl, Kargı, (1997). Kutadgu Bilig'de İkilemeler (1). *Türk Dilleri Araştırmaları* 7, ss. 19-40.

*ÖLMEZ, Zuhâl, Kargı, (1998). Kutadgu Bilig'de İkilemeler (2). *Bahşi Ögdisi Klaus Röhrborn Armağını*, ss. 235-262.

*ÖZER, Hasan ve DEMİRTAŞ, Yağmur, (2018). Yunus Emre Divanında Geçen İkilemeler Üzerine. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, Volume: 11 Issue: 60, ss. 163-171.

*ÖZDEN, Muharrem ve Doğan, Levent, (2017). Doğu Trakya Ağızlarında Kullanılan İkilemeler. *idil* 6.32: 1173-1206.

*ÖLMEZ, Mehmet, (2017). Eski Uygurca İkilemeler Üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 65-2: 243-311.

*ÖLMEZ, Mehmet ve Sevim, Simge, (2019). Kşanti Kılğuluk Nom Bitig'e Özgü İkilemeler. *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology* 29,2: 499-524.

*ÖLMEZ, Mehmet ve Aris, Gönül, (2019). Eski Uygurca Ölüler Kitabı'ndaki ikilemeler üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-BELLETEN*, 67 (Haziran), ss. 39-64.

*ÖZÇAM, Çimen, (2013). “çağa çoluk davar doluk” İkilemesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies*, ss. 2035-2041.

*ÖZKAN, Elif, (2013). Dede Korkut Kitabı'nın Vatikan Nüshası'nda Yer Alan İkilemeler Üzerine Bir Değerlendirme. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*. C. 30, S. 1, ss. 118-140.

*SAVRAN, H. (1998). Orhun Yazıtlarında Eş Heceli İkilemeler ve Sıralama Kuralları Üzerine. *Bir Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 9-10. Prof. Dr. Kemal Eraslan Armağan Sayısı, ss. 565-570.

*SOYDAN, Serpil, (2017). Ali Şir Nevâî ve Hüseyin Baykara'nın Manzum Eserlerine Göre Klasik Çağatay Türkçesinde İkilemeler. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 14: 319-332.

*SEV, Gülsel, (2004). Divanü Lûgat'it Türk'te İkilemeler. *Türk Dili*, S. 634, ss. 497- 510.

*ŞAHİN, Hatice, (1997). Ferah-nâmede Geçen İkilemeler Üzerine. *Osmanlı Araştırmaları XVII*, ss. 125-135, İstanbul.

*ŞAHİN, Dilek, (2018). Har-Nâmede İkilemeler. *Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science*, Yıl: 5, Sayı: 29, Ekim 2018, ss. 558-569.

*ŞEN, S. (2015). Tunyukuk Yazıtındaki ıda taşa İkilemesi Üzerine. *Dil Araştırmaları*, 17: 95-102.

*ŞENYÜZ Fatma, (2017). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde İkilemeler. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt:5 •Sayı:12•Özel Sayı, ss.56-67.

*TAŞ, İbrahim (2012). Kutadgu Bilig’de İkilemeler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*. 60 (2), ss. 43-96.

*TEMEL, Emine, (2016). Lutfî Divanında Tekrar Grupları. *Türkiyat Mecmuası*, c.26/1, ss. 283-299.

*TİETZE, Andreas, (1966). Reduplikasyon ve (r) İle Kurulmuş Çift Sözcükler. *Reşit Rahmeti Arat İçin*, ss. 423-429, Ankara.

*TOKAY, Yaşar, (2013). Evliyâ Çelebi Seyahat-nâmesi’nde İkilemeler. *Turkish Studies*, Volume 8/9 Summer, ss. 2401-2416.

*TOPRAK, Funda, (2005). Harezmi Türkçesinde İkilemeler. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, Cilt: V, Sayı 2, Sayfa: 277-292, İzmir.

*TÜRK, Osman, (2020). Hamza-nâme’nin 72. Cildi’nde Kullanılan İkilemeler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, RumeliDE.S7 (October) Thanks to Prof. Dr. Tahir ÜZGÖR: Special Issue, ss. 357-366. DOI: 10.29000/rumelide.808722

*UÇAR, Erdem, (2019). Orhun Yazıtlarındaki Er- Bar- İkilemesi Üzerine. *Journal of Old Turkic Studies*, 3 (2), ss. 471-501. DOI: 10.35236/jots.553478

*ÜNVER, İsmail, (1988). İkilemelerle Yazılmış Dört Gazel. *Türk Dili*, S: 438, ss. 291.

*ÜSTÜNOVA, Kerime, (1998). Dede Korkut Destanlarında Aralıklı İkilemeler. *Türk Dili*, S. 557, s. 464-470, Ankara.

*YILDIZ, Hüseyin, (2010). Süleyl ü Nev-Bahar’da İkilemeler Üzerine. *Mâî Dergisi* 2/5: 51-53.

*YILDIZ, Hüseyin, (2011). Divân-ı Hikmet’te İkilemeler Üzerine. *IJSES*, Sayı 1/1, ss. 41-46.

*YILDIZ, Sümbül Begüm, (2018). Uygurca Maitrisimit’te Asıg Tusu İkilemesi Üzerine. *Research Studies Anatolia Journal*, 1/2, ss. 281-288.

*YILMAZ, Kadri Hüsnü, (2014). Hâkî Efendi’nin Süleymannâmesi’nde Yer Alan İkilemelerin Anlama Sağladığı Katkıları. *The Journal of Academic Social Science*, c. III. S. 29, ss. 427-438.

2.2. Çağdaş Türk Lehçeleri:

Çağdaş Türk Lehçelerinde kullanılan ikilemeler için yazılan makalelerden özetlenmek suretiyle seçilen çalışma Levent Doğan’a aittir:

DOĞAN, Levent, (2012). Türkmen Türkçesinde İkilemeler. *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 6., ss. 102.

Levent Doğan makalesine, giriş kısmında ikilemeler hakkında çalışanların tanımlarına yer vererek başlamıştır. Bu çalışmada, Türkmen Türkçesinin zengin ikileme söz varlığının ortaya konulmasına gayret edilmiştir.

İlk başlık “Anlam Bakımından İkilemeler”dir. Üç alt başlığa ayırmıştır: Aynı veya Eş Anlamlı Sözcüklerle (*añsat – aňsat* “kolay kolay”), Yakın Anlamlı Sözcüklerle (*agdar – dünđer* “altüst”), Zıt Anlamalı Sözcüğün Tekrarı İle Kurulan İkilemeler (*gice – gündüz* “gece gündüz”).

İkinci başlık “Sözcük Yapısı Bakımından İkilemeler”dir. Bu bölümde; Türkçe isimlerle, Türkçe+Yabancı isimlerle, yabancı isimlerle, sayılarla, renk isimleriyle, hayvan isimleriyle ve organ isimleriyle kurulan ikilemeleri sıralamıştır. Her birine örnekler verilmeye çalışılmıştır. Üçüncü başlıkta “Şekil ve Kuruluş Bakımından İkilemeler”i incelemiştir.

Dördüncü başlık “Görevlerine Göre İkilemeler”dir. Özne, nesne, dolaylı tümleş, zarf tümleci ve yüklem görevinde olan ikilemeler olmak üzere beş alt başlıkta toplanmıştır. Beşinci başlık “Sözcük Türüne Göre İkilemeler”dir. Sıfat, zarf, zamir olan ikilemeler ve ünlemlerle kurulan ikilemeler burada incelenmiştir.

Doğan, Türkmen Türkçesinde kullanılan ikilemeleri seslerin durumuna göre de tasnif yoluna gitmiştir: Birinci sözcüğün ilk hecesindeki *ünlü sesin* ikinci sözcükte değiştirilmesiyle oluşturulan ikilemeler (*şark – şurk* “şark şurk”), iki unsuru da ünlü ile başlayan ikilemeler (*aga – inä* “abi kardeş), iki unsuru da ünsüzle başlayan ikilemeler (*hüşür – zekat* “zekat”) gibi. Doğan bu çalışmasında, Türkmen Türkçesinde ikilemelerin çeşitlilik gösterdiğini, çekim ve yapım eki alabildiğini ve cümlede her türlü görevde kullanılabilirdiğini tespit etmiştir. Çağdaş Türk Lehçelerinde kullanılan ikilemeler için yazılan diğer makaleler şu şekildedir:

*ATMACA, E. ve KRAL, F.Ö., (2015). Kazak Türkçesindeki İkilemelerin Sınıflandırılması. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 4/1*, ss. 194-213, TÜRKİYE.

*BİRAY, Nergis, Kazak Türkçesinde Yansımalı İkilemeler (Ses Özellikleri Bakımından). *academia.edu*.

*ÇELİK, M, Yılmaz, M, (2020). Türkiye’de Yayımlanan Çalışmalar Işığında Kaşkay Türkçesinde İkilemeler. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (50), ss. 47-76. DOI: 10.24155/tdk.2020.140

*ÇELİK-ŞAVK, Ülkü, (2003). Kırım Tatarcasında İkilemeler. *Türkbilig*, 2003/6: 37-40.

*DOĞAN, Levent, (2012). Türkmen Türkçesinde İkilemeler. *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, C. 3, S. 6.*, ss. 102.

*GÖKDEMİR, Ozan, (2017). “Özbek Bilmeceleri” İsimli Eserden Hareketle Özbek Türkçesinde Yer Alan İkilemeler Üzerine Bir İnceleme. *The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science, Number: 63, Winter II*, p. 195-204.

*GÜNER-DİLEK, Figen, (2004). Altay Türkçesinde İkilemeler. *Bilig, Kış/2004, sayı 28*. ss. 83-98.

*KARA, Mehmet, (2009). Hakas Türkçesinde İkilemeler. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 4*, ss. 34-61, Ankara.

*KARACA, Vİ, Yalçın, SK, (2016). Azerbaycan Türkçesi Ağzlarında Görülen İkilemelerin Sözcük Türü / Yapı Ve Anlam Bakımından Değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(4), ss. 1657-1675.

*KARATAYEVA, SK, (2004). İkilemelerin yapısındaki Çince ve Sanskritçe elementler (Eski Türkçe Sözlük ve Kırgız Dili materyallerinde). (aktaran: B. M. Ermatova), *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, ss. 91-95.

*KARDEŞ, Recep, (2015). Yakut (Saha) Türkçesinde İkilemeler. *Siberian Studies (SAD)*, 3.8: 35-60.

*KESİN, Tuğçe Nur (2018). Alankay Batır Destanında İkilemeler. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, S.42, Bahar 2018, ss. 107-115.

*KOCA, Ergün, (2007). Kırgız-Türk Dillerindeki Yansıma Sözcüklerden Oluşan İkilemeler. *Bişkek Sosyal Bilimler Üniversitesi Kırgız Dili ve Edebiyatı Dergisi* 12, ss. 1-26.

*KÖSE, Nesrin, (1962). Seyitbek Destanı’ndaki Müstakil Türler ve İkilemeler. *Türk Kültürü, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü*, ss. 526-548.

*ÖZ, Aynur, (1997). Özbek Türkçesinde İkilemeler. *Türkoloji Dergisi*, C. XII, 1. Sayı, ss. 287-311, Ankara.

*ÖZTÜRK, Sevgi, (2008). Yeni Uygur Türkçesinde İkilemeler. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/4 Summer*, ss. 1036-1048.

*TERES, Ersin ve BOZKURT, Hüseyin, (2015). Mahtumkulu Firâkî’nin Şiirlerinde İkilemeler ve Özellikleri. *CIU, folklor/edebiyat, cilt:21, sayı:81, 2015/1*, ss. 191-204.

*ULUTAŞ, İsmail, (2007). Kırgız Türkçesinde İkilemeler. *Akademik Bakış E-Dergisi*, www.akademikbakis.org, S.:13, Ekim 2007.

2.3. Türkiye Türkçesi:

Türkiye Türkçesinde kullanılan ikilemeler için yazılan makalelerden özetlenmek suretiyle seçilen çalışma Şahbender Çoraklı’ya aittir:

ÇORAKLI, Şahbender, (2001). Türkçenin Yaratma Gücü İkilemeler I. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 17, ss. 53-60, Erzurum.

Şahbender Çoraklı, yazısına Vecihe Hatiboğlu’nun yaptığı ikileme tanımıyla başlamıştır. İkilemeler hakkında şimdiye kadar yapılan çalışmaların yetersiz olduğunu, Hans Marchand’ın görüşüne katılarak yazarların ikilemeleri eserlerinde daha çok kullanmadığı için bu çalışmaların az olduğunu belirtir. Sırasıyla ikilemeler hakkında yapılan çalışmalardan bahseder. Bu konuda yapılan ilk çalışma Karl Foy’a aittir. Çoraklı, çalışmasında ikilemeleri yapı ve bağlam açısından ele alarak yabancı dillerle olan benzerlikleri üzerinde durmaktadır.

Çoraklı daha sonra, “İkilemelerin yapısı ve özellikleri” şeklinde bir başlık atar ve sıralamaya başlar. İlk özellik “kalıplaşma özelliği”dir. İkilemelerin yer değiştirilemez ve tek başlarına kullanılamaz oluşlarını inceler. Ona göre bu kalıplaşmanın sebepleri; az heceli sözcüğün öne gelmesi (*bağ bahçe, kul köle*), ünlü ile başlayan sözcüğün öne gelmesi (*açık saçık*), Türkçe

sözcüklerin öne gelmesi (*güçlü kuvvetli*), b- veya p- ile başlayan sözcüğün sonra gelmesi (*eski püskü*) gibi etkenlerdir. İkinci özellik ses benzerliği özelliğidir. İkilemelerin kurulmasında ses ahengi ve uyumunun önemi büyüktür. İkilemelerdeki ses benzerliğinin üç ayrı sahada ele alınabileceğini söyler: Birincisi “önseste benzerlik”tir. İkilemeyi kuran sözcüklerin başındaki seslerin benzeşmesiyle sağlanmaktadır. Önses benzerliğini de kendi içinde üç gruba ayırarak incelemiştir. Birinci grupta her iki sözcüğün aynı anlam sahasına girdiği örnekleri belirtir. Örneğin; *at araba* ikilemesi at ve arabayı değil at ve araba doğrultusunda düşünülebilecek her türlü lüksü ifade etmektedir. İkinci gruptaki örneklerde ikilemeler eş veya yakın anlamlıdır. Ya kavramlardan birinin anlamını kuvvetlendirir ya da ilk gruptaki gibidir: *Bağ bahçe, bet beniz* vb. Üçüncü grupta *ise çer çöp, kap kacak* gibi ikilemeleri örnek vererek sözcüklerden birinin asıl manayı taşıdığını diğersinin ise ses benzerliği için olduğunu ifade eder.

İkincisi “içses uyumu”dur. İçses denildiğinde kastedilen ünlülerdir. Bu ikilemeler aynı sözcükten yapılmış gibi görünür fakat ikinci kelimedede ünlüler değişerek farklılaşır. En çok rastlanan uyum a/u uyumudur. Diğersleri ise e/ü, a/a, a/i, i/o ve a/ü dür.

Üçüncüsü “sonseste benzerlik”tir. Sonses benzerliği bir bakıma kafiye sayılmaktadır. Benzerliğin oluşması için ikinci sözcüğün başına *p-, f-, k-, s-, z-* ve *m-* gibi ünsüzler getirilir. *Akça pakça, kelli fellî, mırın kırın, abuk subuk* vb.

Son olarak Çoraklı, sonsesteki benzerlikte kullanılan ünsüz harflerden *m-* sesini ayrı bir yer vererek incelemiştir. Bu yapının oyun amacıyla kurulduğunu söyler. Türkçe’de *m-* sesi ile kelime başlamadığından bu ikilemeler daha çok Türkçenin yaratma gücüdür. Bu yapı bütün sözcüklere uyarlanabilir fakat hiçbirisi *hık mık etmek* dışında sözlük sözcüğü olma niteliğine sahip olamamıştır. Bu sözcüğün sözlüğe girmesini deyim olarak kullanılmasına bağlar. *M-*’li yapının sadece Türkçe’de kullanılan bir buluş olduğunu ve Osmanlı Türkçesi’nin etkisiyle diğers dillerde de yaygınlaştığını söyler. Sıraladığı özelliklerin dışında kalan ve genellikle son sesinde uyum bulunan ikilemelerden örnekler verir: *allak bullak, anlı şanlı, haşır neşir, yalvar yakar* vb.

Türkiye Türkçesinde kullanılan ikilemeler için yazılan diğers makalelerin künyesi aşağıda belirtilmiştir:

* ABİK, A. Deniz, (2010). “(İsim1 + II/+IU) (isim2 +II/+IU)” Kuruluşundaki İkilemeler. *Türkoloji Dergisi*, 17(2), ss. 1-20 . DOI: 10.1501/Trkol_0000000185

*ABİK, Deniz, (2010). Derleme Sözlüğünde İkinci Kelimesinin Başında S- Bulunduran Tekrarlar Ve Başka Seslerle Benzer Diğers Tekrarlar. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi* 17, ss. 1-27.

*AĞAKAY, Mehmet Ali, (1953). İkizlemeler Üzerine. *Türk Dili*, c. 2, S. 16, ss. 189-191.

* AĞAKAY, Mehmet Ali, (1954). İkizlemeler Üzerine II. *Türk Dili*, 2(17), ss. 268-271.

*AĞAKAY, Mehmet Ali (1954). Türkçede Kelime Koşmaları. *TDAY-Belleten*, ss. 97-104.

*AKERSON, Fatma, (1982). Türkçenin Çeviride Tam Değerlendirilemeyen Bir Özelliği: İkilemeler. *Çağdaş Eleştiri*, S. 6, ss. 49-52, İstanbul.

*AKTAŞ, Tahsin, (1996). Yapı ve Anlam Bakımından Almanca ve Türkçede İkilemeler. *Türk Dili*, S. 539, ss. 565-575, Ankara.

- *AKYALÇIN, N. (2008). "İp" Ve "M, P, R, S" Yapılı Türkçe İkilemlere İlişkin Sorunlar. *Çağdaş Türk Dili*, 20(247), 338.
- *AKYALÇIN, Necmi, (2014). Türkçe İkilemelerin Yapı ve Anlam Özelliklerine İlişkin Değerlendirmeler. *International Journal of Language Academy Volume 2/2 Summer 2014*, pp. 183-194.
- *AKYALÇIN, N. (2017). Pekiştirme Sözcükleri, Sıfat Tamlaması Veya İkileme Midir? *Journal of Awareness*, Volume: 2, Issue:1, pp. 27-33.
- *AKYALÇIN, N. (2019). Deyim Ve İkileme İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Homeros*, pp. 83-94.
- *AKYALÇIN, Necmi ve Özlem Öztuncer (2004). Yaşar Kemal'in Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana Adlı Romanındaki İkilemeler. *Folklor Edebiyat Dergisi* 37: 133-165.
- * AKYALÇIN, N, Gürcü, H. (2017). Orhan Pamuk ve Fakir Baykurt'un İki Romanında Deyim, Atasözü ve İkilemeler Bakımından Söz Varlığı. *Journal of Awareness*, 2 (3S), ss. 55-68. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/joa/issue/31802/348664>
- *ALKAYA, Ercan, (2008). Orta ve Doğu Karadeniz Ağzlarında Görülen İkilemeler Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies Volume 3/3, Spring*, ss. 37- 76.
- *COŞKUN, Cevdet, (2020). Tümceye Kattığı Anlam Bağlamında İkilemeler. *Homeros, Volume: 3, Issue:3*. pp. 113-128.
- *ÇAVDAR, Yıldırım, (2018). Kemal Tahir'in "Devlet Ana" Adlı Romanında İkilemeler. *Turkish Studies, Language / Literature Volume 13/12, Spring 2018*, pp. 111-138
- *ÇORAKLI, Şahbender, (2001). Türkçenin Yaratma Gücü İkilemeler I. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 17*, ss. 53-60, Erzurum.
- *ÇORAKLI, Şahbender, (2005). Türkçenin Yaratma Gücü İkilemeler II. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 27*, ss. 41-44, Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı, Erzurum.
- *ÇÜRÜK, Yasemin, (2016). İkilemelerin Dilbilgisel Anlamları. *International Journal of Social Science*, [SEP]Number: 48, Summer II, pp. 397-411.
- *ÇÜRÜK, Yasemin, (2018). Sözcük Türetme Yöntemi Olarak İkileme. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 6(3):499-503.
- *ÇÜRÜK, Yasemin, (2016). İkilemelerin Kapsamı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(29), ss. 426-430.
- * DEMİRCAN, Ömer, (1988). A Systematic Approach to Non -Echoic-Base Reduplications: Studies on Turkish Linguistics. *Proceedings of the 4th International Conference on Turkish Linguistics*, ss. 231-264.
- *DEMİRCAN, Ömer, (2012). Türkçe İkilemenin Özüne Doğru. *Dilbilim*, ss. 61-92. *EFE, Kürşat ve AÇIKGÖZ, Muhammed Ali, (2019). Ahmet Bican Ercilasun'un "Türk'ün Kayıp Kitabı Ulu Han Ata" Romanında İkilemeler. *Dede Korkut, Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi Cilt 8, Sayı 18*, ss. 179-202, Nisan.

*ERATALAY, Süleyman, (2017). Türkçe ve Sümercede İkileme. *YYÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 1, Özel Sayı-2*, <http://www.yyusbedergisi.com/dergi/turkce-ve-sumercede-ikileme20171227091407.pdf>

*EREN, Hasan, (1949). İkiz Kelimelerin Tarihine Dair. *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, C. VII, S. 2*, ss. 283-286, Ankara.

*GÖÇEN, G, Yazıcı, H, Kaldırım, G, (2020). Yabancılar İçin Türkçe Okuma Kitaplarında İkilemeler, Deyimler ve Atasözleri: Anadolu ve Dede Korkut Hikâye Setleri. *Aydın Tömer Dil Dergisi, 5(1)*, ss. 1-38. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/aydintdd/issue/59862/691619>

*GÖÇEN, G., Karabulut, G., Yıldız Memiş, N., Darama, M., (2020). Yabancılar için Türkçe Okuma Kitaplarında Yer Alan İkileme, Deyim ve Atasözlerinin Kullanım Sıklığı ve Seviyelere Göre Dağılımı. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, Volume 8, Issue 2, p. 112-142.

*GÜÇLÜ, Ruhan, (2017). Türkçe ve Bahasa Melayan Dillerindeki İkileme Sürecinin Karşılaştırmalı Analizi. *Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 2(4)*, ss. 22-28. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/stad/issue/34637/382641>

* HAYRAN, T, Yazıcı Okuyan, H. (2020). Yabancılar Türkçe Öğretiminde Kullanılan Ders Kitaplarında Yer Alan İkilemeler Üzerine Bir İnceleme. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (3)*, ss. 22-40. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/korkutataturkiyat/issue/58935/833660>

*HİRİK, Erhan, (2018). Türkçede Tekrarlı Yapı Sınıfları. *Türkiyat Mecmuası, 28 (2)*, ss. 37-65. DOI: 10.18345/iuturkiyat.497573

* KALAÇAY, Ş. (2020). Türk Kalbi Adlı Eserde İkilemelerin Yapısı. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 5(1)*, ss. 75-90. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/buefd/issue/54891/752360>

*KAYALAR, Fethi, (1991). Türkçede ve İngilizcedeki İkilemeli Yapılar ve Kuralları. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 12/30, p. 311-324.

*ÖZDEN, M. Doğan, L. (2017). Doğu Trakya Ağzlarında Kullanılan İkilemeler. *İdil, 6(32)*, ss. 1173-1206.

*ÖZDEN, Muharrem, Doğan, Levent, (2017). İkileme Kullanımı Bakımından Bulgaristan ve Yunanistan Türk Ağzları. *Akademik Bakış Dergisi*, ss. 146-172. academia.edu.

*ÖZDİL, Hatice, Özdil, Erdoğan, (2017). Kudret Ayşe Yılmaz'ın Orobanihiyye Romanının Söz Varlığında İkilemeler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 6 (3)*, ss. 1694-1706.

*ÖZKAN, Bülent, (2010). Türkiye Türkçesinde İkili Tekrarların Sözlükbirimsel Dizgesel Ve Metinsel Görünümleri. *Turkish Studies*, ss. 564-582.

*ÖZKAN, Bülent (2011). Türkiye Türkçesinde İkili Tekrarlar. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 6/1 Winter*, ss. 1625-1648.

- *ÖZKAN, İbrahim, (2011). Türk Atasözlerinde Yinelemeler. *Turkish Studies*, 6/1, ss. 1649-1656.
- *SİVRİ, Öznur, (2020). Türkiye Türkçesinin Akdeniz Bölgesi Ağzlarında Görülen İkilemeler Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Türkoloji Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, 5(1), ss. 41-53.
- *SUÇİN, Mehmet Hakkı, (2006). Türkçe ve Arapça İkilemelerde Sözcük Dizilişi ve Ses Benzeşmesi. *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl: 10 Sayı: 28, ss. 281-294.
- *ŞAHİN, Hatice, (2019). Türkçede “M”li Tekrarlar Üzerine. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 60-66.
- *TELLİ, B. (2017). Güneydoğu Anadolu Bölgesi Ağzlarında Geçen İkilemeler Üzerine Bir Değerlendirme. *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi*, 6, ss. 133-149.
- *TOPAL, E. (2020). Giresun-Eynesil Ağzından Ölçünlü Türkçede Bulunmayan Kelimeler, Deyimler, İkilemeler ve Atasözleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28(2), ss. 1008-1012. DOI: 10.24106/kefdergi.697855
- *TUNA, Osman Nedim, (1947). Türkçede Tekrarlar. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, cilt: 3, ss. 429-447, İstanbul.
- *TUNA, Osman Nedim, (1986). Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten*, 1982-1983, ss. 163-228, Ankara.
- *VOYELIN, C. F. ve Ellings Havsén, M.E. (1945). Türkçenin Yapısı: Bahis 12. Tekrarlama. *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, C: IV, S:1, Kasım-Aralık, 1945.
- *YASTI, Mehmet, (2007). Türkçe Deyimlerde Geçen İkilemelerin Ses ve Şekil Özellikleri. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Bahar 2007, S. 21, ss. 51-87.
- *YAVUZ, S. ve TELLİ, B. (2013). İç Anadolu Bölgesi Ağzlarında Geçen İkilemeler Üzerine Bir Değerlendirme. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(3), ss. 377-403.
- *YÜCEL, E. (2016). Karşılaştırmalı Bir Bakış Açısıyla Türkçe Ve Almanca İkilemeler. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, ss. 79-96.

3. İkilemeler Hakkında Yazılan Bildiriler:

İkilemeler hakkında yazılan bildirilerden özetlenmek suretiyle seçilen çalışma Leyla Karahan’a aittir:

KARAHAN, Leyla, “Türkiye Türkçesi Ağzlarında {-I} Zarf-Fiil Ekli İkilemeler”, VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi, 30 Eylül-04 Ekim 2013, İstanbul, Bildiri Kitabı, 2014, C.II, s. 75-84.

Leyla Karahan, makalesinin giriş kısmında tarihî lehçelerde işlek olan {-I} ve {-A} zarf-fiil eklerinin Türkiye Türkçesi yazı dilinde çok sınırlı bir kullanım alanına sahip olduğunu söyleyerek söze başlar. Karahan, {-I} zarf-fiil ekinin, Türkiye Türkçesi yazı dilinde sadece “gelivermek, alıkoymak” gibi birleşik fiillerin yapısında bulunduğunu, bu eklerle ikileme yapılmadığını ifade eder. {-A} zarf-fiil ekinin ise hem “koşabilmek, yazadurmak” gibi birleşik fiillerin yapısında hem de “koşa koşa, yaza yaza” gibi ikilemelerde yer alabildiğini söyler. {-I} zarf-fiil ekinin Türkiye

Türkçesi ağızlarında yazı diline göre daha geniş bir kullanıma sahip olduğunu belirtir. Yine Karahan, {-I} zarf-fiil ekinin Türkiye Türkçesi ağızlarında yazı dilinden farklı olarak ikilemelerde de kullanıldığını söyler. {-A}'lı ikilemelerin *koşa koşa*, *gide gele* örneklerinde olduğunu ve yazı dilinde de bulunduğunu ifade eder. Ancak yazı dilinde {-I} zarf-fiil ekli ikilemenin olmadığını belirtir. Bildirisinde, Türkiye Türkçesi ağızlarında {- I} zarf-fiil eki ile yapılan ikilemeleri ele alacağını, ağızlardaki bu yapıya uyan ikilemeler hakkında bilgi vereceğini ifade eder.

Karahan'ın tespitlerine göre, Artvin ağızlarının bir bölümü ile Trabzon ve Rize ağızlarını içine alan Kuzeydoğu Grubu ile Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesinin büyük bir bölümünü içine alan Doğu Grubu ağızlarında tek veya çok heceli bütün fiillerde ikileme, {-A} zarf-fiil eki ile yapılır. Bu ağızlarda {-I} ekli ikileme yoktur. {-I} zarf-fiil eki, Batı Grubu'ndaki Adana, Amasya, Ankara, Çankırı, Çorum, Eskişehir, Gaziantep, Hatay, İçel, Kahramanmaraş, Karaman, Kayseri, Kırşehir, Kilis, Malatya, Nevşehir, Niğde, Osmaniye, Sivas, Tokat, Yozgat ağızlarında çok heceli fiillerle yapılan ikilemelerde yaygın olarak kullanılmaktadır. İkilemelerin ağızlardaki örneklerini verir: “*dolanı dolanı*” (Adana-Osmaniye), “*çağırışı çağırışı*” (Gaziantep) vb. Ağızlarda bu yapıya uyan ikilemelerin azlığı ve çokluğundan bahseder.

Karahan, “Türkiye Türkçesi ağızlarının bir kısmında çok heceli fiillerin ikilemeleri neden {-A} değil de {-I} eki ile yapılmaktadır? Bu tercih, fonetik bir sebepten mi kaynaklanmaktadır?” sorularını sorar ve örneklerle açıklar. İkilemelerde kullanılan {- I} ekinin, {-A} zarf-fiil ekinin fonetik sebeplerle daralmış şekli olmadığı sonucuna ulaşır.

Tarihî ve bugünkü Türk lehçelerinde {-I} zarf-fiil ekinin durumunu ele alır. Karahan, {-I} zarf-fiil ekinin; Köktürk, Uygur, Karahanlı, Harezmi, Kıpçak ve Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde tek başına zarf ve sıfat yapımında, ikilemelerde, birleşik fiillerde işlek olarak kullanıldığını, bazı edatların yapısında da bu eklerin olduğunu belirtir. Son olarak Karahan, “Türkiye Türkçesinin Bazı Ağızlarındaki {-I} Zarf-Fiil Ekli İkilemelerin Düşündürdükleri” başlığını atarak yaptığı incelemelerden çıkardığı sonuçları maddeler halinde sıralamıştır: Karahan'a göre, {-I} eki Batı Grubu ağızlarını Doğu ve Kuzeydoğu Grubu ağızlarından ayırır. Alt ağız gruplarını ayırmada da önemli bir rolü vardır. Türkiye Türkçesi yazı dilinde {-I} ekinin sadece birleşik fiillerle kullanılmasını Rumeli ağızlarının etkisine bağlar. {-I} zarf-fiil ekinin benzeşme, daralma gibi fonetik olaylar sonucu ortaya çıkmadığını belirtir. Karahan, Carbognano'dan ve kavait kitaplarından edindiği bilgilerle 18. yüzyıldan itibaren {-I} ekinin birleşik fiiller dışında yazı dilinde kullanılmadığını ve kullanım alanının azaldığını tespit etmiştir.

İkilemeler hakkında yazılan diğer bildirilerin künyesi aşağıda verilmiştir:

*ABİK, A. Deniz, “Bir İkileme Yapısı: (isim1+II / +IU) (isim2+ II / +IU) Kuruluşundaki İkilemeler”, *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 7. Milletler Arası Türkoloji Kongresi* (8-12 Kasım1999), İstanbul, (basılmamış bildiri).

* AĞCA, Mustafa, (2019). “Türkçede İkilemelerin Sözcükselleşme Sürecindeki Bir İşlevi: Anlamsal Sınırlama/Belirginleştirme. 6. Uluslararası Filoloji Sempozyumu, VI. Uluslararası Filoloji Sempozyumu Tam Metin Kitabı, Asos Yayınevi, ss. 221-230.

*AKASLAN, T. (2004). “Yaşlı Maşlı Ama Dipdiri Yarı-İkileminin Anlam Sözdizimi”, *Türk Dilbilim Kurultayı*. İzmir.

*AKMAN, Eyüp, (2012). "Kastamonu Ağzından Az Bilinen İkilemeler", *VII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, ss. 208-215, Ankara.

*AKSAN, Yeşim (2001). "Türkçede Zaman Anlatımı ve Kimi İkileme Yapıları", *XV. Dilbilim Kurultayı*, ss. 115-122, İstanbul.

*ATAY, Ayten (2010). "Nogay Türkçesinde İkilemler: Doubling in Nogay Turkish", *II. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi*, ss. 1-11. <http://earsiv.kmu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11492/754/Nogay%20Türkçesinde%20İkilemler.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

*ARGUNŞAH, Mustafa, (2019). "Codex Cumanicus'ta Geçen 'Ağır Sıy' ve 'Sıy Tabuḥ' İkilemeleri Üzerine", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ss. 105-113.

*AŞÇI, Ufuk Deniz, "İngiltere'de Türkçe Konuşan Toplumun Konuşma Dilinde Rastlanılan İkilemeler Üzerine", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, ss. 221-246 (Türk Dilbilgisi Toplantıları-II Türkiye Türkçesi: Ses ve Şekil Bilgisi Sempozyumu'nda, 31 Ekim-1 Kasım 2014, bildiri olarak sunulmuştur).

*BAŞARAN, U. (2019). "Kültür Taşıyıcısı Olarak Sivas'ta Kullanılan Yöresel İkilemeler", *Sivas Kongresi'nin 100. Yılında Her Yönüyle Sivas Uluslararası Sempozyumu*, ss. 87-102, Sivas, Turkey.

*BAYRAKTAR, F. S. (2005). "Kutadgu Bilig'de İkilemeler". Alatau Üniversitesi "Yusuf Has Hacib ve Fikirleri" Sempozyumu, Kırgızistan-Bişkek.

*BİRAY, Nergis, (2013). "Kazak Türkçesinde Yansımali İkilemeler", *VI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu*, Bursa Uludağ Üniversitesi, 4-7 Aralık 2013.

*BOZOK, Emrah, (2019). "Eski Türkçede İştikaklı İkilemelerle Kurulan Deyimler", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ss. 332-337.

*ÇAĞIRAN, Önder, (2004). "Osman Nedim Tuna'nın İkilemelerindeki Ünsüz Dizisine Bazı Ekler", *V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı I*, ss. 689-692, Ankara, 20-26 Eylül.

*ÇETİN, Engin, (2013). "Kur'an Tercümesi Rylans Nüshasındaki İkilemeler." *VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri* (20-25 Ekim 2008), II, ss. 1161-1173.

*ÇETİN, Samet, (2015). "Dede Korkut Kitabında İkileme Yapısındaki Niteleme Sıfatları", *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi: Dede Korkut ve Türk Dünyası*, ss. 373-381, 19-23 Ekim 2015, Çeşme-İzmir.

*DİLÇİN, Cem. (1992). "Fuzuli'nin Farsça Şiirlerinde İkileme", *Uluslararası Türk Dili Kongresi Bildirileri* (26 Eylül 1992 1 Ekim 1992), ss.505-519.

*DİLEK, İbrahim, (2015). "Yabancı Dil Olarak Türkçede İkileme Öğretimi: Örnek Araştırmalar", *International Journal of Languages' Education and Teaching* ISSN: 2198 – 4999, Mannheim – GERMANY, UDES 2015 p. 1436-1452. (Bu çalışma Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi tarafından düzenlenen "1. Uluslararası Dil Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu'nda" sözlü bildiri olarak sunulmuştur.)

*DUMAN, Musa ve KEMİK, Fatih (2006). “İkilemelerin oluşum süreçleri ve ‘yalnız başına’ örneği üzerine”, *1. Uluslararası Türkoloji Kongresi Bildirisi* (9-15 Nisan 2006), İzmir: Ege Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

*DURGUT, Hüseyin, (2009). “Türkiye Türkçesinde İkilemelerde Kalan Arkaik Kelimeler”, *V. Uluslar arası Türk Dil Kurultayı I*, ss. 805-814, Ankara, 20-26 Eylül.

*ERTÜRK, Fatma, (2019). “Başkurtçaya Geçen Arapça İkilemelerde Anlam Değişmesi”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ss. 667-681.

*EYNEL, Sema, (2019). “Özbek Türkçesinde Yansımali İkilemeler (Yapı, Ses ve Şekil Özellikleri Bakımından)”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ss. 682-692.

*HİRİK, Erkan, (2018). “Morfolojik Tekrarlı Yapılar ve Kutadgu Bilig'deki İşlevsel Görünümü”, *Atebetü'l Hakâyık ve İlk Dönem Türkçe İslâmî Eserler Sempozyumu Bildirisi*, Ankara.

*KARAHAN, Leyla, “Türkiye Türkçesi Ağzlarında {-I} Zarf-Fiil Ekli İkilemeler”, *VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*, 30 Eylül-04 Ekim 2013, İstanbul, Bildiri Kitabı, 2014, C.II, ss. 75-84.

*KİNCSES-NAGY, Éva “İki Taşla Bir Kuş... Çağataycada Hendiodyoyn” *Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, 20-26 Eylül 2004, Ankara, ss. 1125-1136.

*KOCASAVAŞ, Yıldız, (1997). “Aynı Köke Dayalı Unsurları İsim ve Fiil Olan İkilemeler”, *IX. Millî Türkoloji Kongresi*, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 15-19 Eylül, İstanbul.

*ÖZKAN, Mustafa, (2004). “Deyimleşmiş İkilemeler”, *V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı II*, ss. 2289- 2318, Ankara, 20-26 Eylül.

*ÖZÜNLÜ, Ünsal (1987). “Dilbilimi ve Edebiyat Konusu Olarak Yinelemeler”, *Dilbiliminin Dünü Bugünü Yarını: I. Dilbilimi Sempozyumu*, Ankara.

*SOMUNCU, Melike, (2019). “Behçetü'l-Hadâyık'ta İkili Kullanımlar”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ss. 1427-1434.

*ŞENYÜZ Fatma, (2017). “Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde Birleşik Kelimeler”, *2. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, Alanya, ss. 281.

*ŞENYÜZ Fatma, (2017). “Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde İkilemeler”, *2. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, Alanya, ss. 282.

*TOLKUN, Selahattin, (2018). “Klasik Doğu Türk Şiirinde İkilemelerin Ahenk Unsuru Olarak Kullanılması”, *International Congress on Turkish Geography Social Sciences Research II- 20-22 April/Alanya-TURKEY*, ss. 465-475.

*UYGUR C. V. (2010). “Karakalpak Türkçesinde Tekrarlar”, Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, *II. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi*, İzmir.

*VURAL, Hanifi (2004). “Dede Korkut Anlatılarında Söz Tekrarları”, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

*YILDIZ, Hüseyin, “Eski Uygur Türkçesinde İkilemelerde Yer Değiştirme Meselesi, İkileme Grupları, Köprü İkileme ve Kelimeler Arası Kavram Geçişleri” İstanbul Kültür Üniversitesi, IV. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi (TUDOK 2012), 27-28 Ağustos 2012 Bildiriler, İstanbul 2012, ss. 141-155.

*YILDIZ, Hüseyin, (2016). “Türkçede kap kaçak İkilemesi Üzerine”, *XI. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı*, Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Ü., ss. 28-40.

4. İkilemeler Hakkında Yazılan Kitaplar:

İkilemeler hakkında yazılan kitaplardan incelenmek suretiyle seçilen çalışma Vecihe Hatiboğlu'na aittir:

HATİBOĞLU, Vecihe, (1981). *Türk Dilinde İkileme*. (Genişletilmiş İkinci Baskı), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Vecihe Hatiboğlu, kitabının ön sözünde ikilemenin tanımını yapar. Ona göre; “İkileme, anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır.” İkileme için her dilde farklı terimler yer alır. Osmanlıcada “atf-ı tefsiri”; Fransızcada “redoublement, hendiadyoin”; İngilizcede “reduplication dual, hendiadyoin”; Almandada “Verdoppelung, Zwillings rmen, Hendiadyoin” terimleri ikilemeleri karşılamaktadır. İkilemenin Türkçe'nin zenginliğini oluşturduğunu söyler. İkileme diğer dillerde Türkçe kadar sık kullanılmamıştır. Dilimize yabancı sözcüklerin girmesiyle ikilemenin kullanım alanı daralmış ve halk dilinde yaşar hale gelmiştir.

Hatiboğlu daha sonra kitabına “İkilemelerin Genel Özellikleri” başlığını atmıştır. Bu bölümde, ikilemelerin genel özelliklerinin başında ses uygunluğunun geldiğini ifade eder. Ses benzerliği, ikilemeler için önemli bir etkidir. Kitabında ses benzerliklerini açıklar: “Önseste benzerlik” ve “sonseste benzerlik” alt başlıkları oluşturur. İkilemelerin özelliklerinden ikincisi “sözcükler arasında ünlü kuralları”dır. Ayrı sözcüklerden kurulan ikilemelerin birçoğunda, özellikle yansıma sözcüklerde, birinci sözcüğün ilk hecesinde “a” sesi varsa, ikinci sözcüğün ilk hecesinde “u” sesi bulunur (*çarpık çurpuk, şartlı şurtlu gibi*). Diğer bir özellik “ikilemelerin kalıplaşmış” olmasıdır. Kalıplaşmanın kesinliği nedeniyle bazı sözcüklerin sırası değiştirilemez, bazılarıysa tek başına kullanıldığında bir anlam ifade etmez. Örneğin *karı koca* ikilemesinin yeri değiştirilip *koca karı* yapıldığında anlam değişir ve ikileme ortadan kalkar. İkilemler arasından çok azı bu kuralın dışında kalmıştır: *büyükklü küçükklü* gibi. Bu bölümde en son “ikilemelerde kalıplaşmayı oluşturan etkenler”i sıralamıştır: İkilemelerde az heceli sözcüğün öne gelişi, ikilemelerde ünlü ile başlayan sözcüğün ilk önce yazılması gibi.

Kitabın diğer bölümü “Sözcük Yapısı Bakımından İkileme Türleri”nde; ‘Türkçe Sözcüklerden İkileme’, ‘Türkçe ve Yabancı Sözcüklerden İkileme’, ‘Yabancı Sözcüklerden İkileme’, ‘Sayılardan İkileme’, ‘Tamlamadan İkileme’ ve ‘m-’li ikileme’ başlıkları yer alır. M-’li ikilemelerde Türkçe sözcüklerin m- harfi ile başlayamayacağı için bu ikilemelerin Türkçe'nin yaratma gücüyle oluştuğunu ifade eder. Bunun için ünlüyle başlayan kelimenin başına ya da ünsüzle başlayan kelimenin başındaki ünsüzün yerine m- sesi getirilir, geriye kalan kısım olduğu gibi tekrarlanır: *örtü mörtü* gibi.

Diğer bir bölümde “Aralıklı İkilemeler”i incelemiştir. “Bağlaçlı İkileme”, “Sorulu İkileme”, “İkileme Etkisiyle Üçleme”, “Ayrı İkileme”, “Sayı Adlarından Aralıklı İkileme” gibi alt başlıklar içermektedir. Hatiboğlu’na göre ikilemenin arasında bağlaç, soru eki gibi eklerin bulunmasındaki amaç anlatımı kuvvetlendirmek ve pekiştirmek içindir.

Diğer bölüm “Sözcük Türü Bakımından İkilemeler”dir. “Adlardan İkileme”, “Adıllardan İkileme”, “Sıfatlardan İkileme”, “Ünlemlerden İkileme”, “Bağlaçlardan İkileme” ve “Eylemlerden İkileme” alt başlıklar arasında yer alır. Adla kurulan ikilemelerde özel ve cins adlardan ikilemelerin kuruluşu ilginçtir. *Ahmet Mehmet, ev ev dolaş-, demet demet gül* gibi. Adıllardan kurulan ikilemeler az kullanılırken sıfatlardan kurulan ikilemeler oldukça sık kullanılmıştır.

Diğer bir bölüm olarak ikilemeleri “Yapı ve Kuruluş Bakımından” inceler ve iki bölüme ayırır: I. Ad Kök veya Gövdelerinden Kurulan İkilemeler II. Eylem Kök veya Gövdelerinden Kurulan İkilemeler. Ad kök veya gövdesinden kurulan ikilemelerde ismin hallerinden oluşan ikilemelerden söz edilmektedir. Ayrıca yansımalarından kurulan ikilemeler de bu gruba dahil edilmiştir. Eylem kök veya gövdelerinden kurulan ikilemelerde ise ulaçlardan, ortaçlardan, çekimli eylemlerden oluşmuş ikilemeler gibi başlıklardan söz eder.

Kitabın bir diğer bölümü “Görev Bakımından İkilemeler”dir. Burada ikilemenin cümledeki görevlerini açıklar: İkilemeden nesne, dolaylı tümleş, özne, düz tümleş, yüklem. Hatiboğlu, ikilemelerin tümce içinde her türlü görevde kullanılabildiğini belirtir.

Hatiboğlu ikilemeleri anlam bakımından da incelemektedir. Ona göre ikilemenin asıl ortaya çıkış sebebi anlamdır. İkilemeler; anlamı pekiştirmek (*deste deste para, güzel mi güzel, up-uzun*), güçlendirmek (*gide gele usan-, dönüp dönüp bak-*), abartmak (*seve seve yap-*), çoğaltmak (*demet demet gül*) ve kolaylaştırmak (*temiz mi temiz bir kadın*) için kullanılabilir.

İkilemeler, “anlam bakımından ikilemeyi kuran sözcükler” bölümünde; iki sözcüğü de anlamlı (*doğru dürüst*), aynı anlamlı sözcüklerden kurulan (*deli divane*), anlamları yakın sözcüklerden kurulan (*eş dost*), anlamları karşıt sözcüklerden kurulan (*irili ufaklı*), bir sözcüğü anlamlı (*eski püskü*), iki sözcüğü de yarı anlamlı ikilemeler (*eciş bücüş, abur cubur*) ve ikilemeyle resim çizme alt başlıklarıyla incelenir.

Hatiboğlu, ikilemelerin tarihî süreci üzerinde de durmaktadır. İlk yazılı metinlerden itibaren kullanılan örnekleri verir. İlk Türk metni olan Orhun Yazıtlarından itibaren ikileme kullanılmıştır (*yabız yablak budunda üze olurtum*). İkilemeler, Uygur Türkçesi döneminin başlıca dil özelliklerinden biridir. Yabancı dilin artmasıyla Türkçe sözcüğün yanına aynı anlamda yabancı sözcükler de eklenerek ikilemeler oluşturulmuştur (*çin kirtü*: doğru, hakikî). Türkiye Türkçesinde ikileme bolca kullanılır. Çoğu konuşmada, yazıda ikilemelerin her türüne rastlanır. Hatiboğlu’na göre ikilemeler; ses benzerliğine, uygunluğuna dayandığı için Türk dili şiirle konuşur gibidir.

“Şiirde İkileme” başlığı altında; ‘Sultan Veled’in Manzumelerinde İkileme’, ‘Yunus Emre’de İkileme’, ‘Necati’, ‘Fuzuli’, ‘Baki’, ‘Naili Kadim’, ‘Nedim’, ‘Karacaoğlan’, ‘Şeyh Galip’, ‘Şinasi’, ‘Namık Kemal’, ‘Ziya Paşa’, ‘Abdülhak Hamit Tarhan’, ‘Mehmet Emin Yurdakul’, ‘Mehmet Akif Ersoy’, ‘Ahmet Haşim’, ‘Tevfik Fikret’, ‘Yahya Kemal Beyatlı’, ‘Sabahattin Kudret Aksal’, ‘Necati Cumalı’, ‘Behçet Kemal Çağlar’, ‘Faruk Nafiz Çamlıbel’, ‘Fazıl Hüsnü Dağlarca’, ‘Orhan Veli Kanık’, ‘Behçet

Necatigil’, ‘Oktay Rifat’, ‘Cahit Sıtkı Tarancı’, ‘Tahsin Saraç’ ve ‘Aşık Veysel Şatıroğlu’ gibi şairlerin şiirlerinde geçen ikileme örneklerine kitabında yer vermiştir.

Hatiboğlu, “Düzyazıda İkileme” başlığında, düzyazıda kullanımını incelemiştir. Osmanlı Türkçesi döneminde, düzyazıda ikilemelerin, yabancı kelimededen, ya yabancı ya da bir Türkçe ve bir yabancı kelimededen kurulduğunu belirtir. Bazen de araya "ve" bağlacı koyularak oluşturulan örneklerine rastlanır. 15. yüzyılda özellikle Dede Korkut kitabında ikilemeler oldukça renkli ve bol kullanılmıştır. Dede Korkut kitabının önemini gösteren özelliklerin başında ikilemeler gelmektedir. 20. yüzyıla geçiş dönemindeki Türkçeyi kullanan Refik Halit Karay’ın yazılarında da ikileme örneğine çok rastlanır.

Hatiboğlu, deyimlerde ve atasözlerinde ikilemelere değinmiştir. Deyimlerde etkinliği ve anlatımda kolaylığı sağladığı için ikileme örneklerinin sık görüldüğünü belirtir: (*boyu boyuna, huyu huyuna gibi*). Atasözlerindeki ikilemeler içinse öğüt ve yargıların en iyi ikileme ile anlatıldığını ifade eder. Örneğin; “*damlaya damlaya göl olur*”, “*üzüm üzüme baka baka kararır*” gibi. Kitabının son kısmında ikileme sözlüğü yer alır. İkilemelerle ilgili yazılan diğer kitapların künyeleri aşağıda belirtilmiştir:

*AKYALÇIN, Necmi, (2007). *Tanıklı Türkçe İkilemeler Sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık.

*ÇELİK, M. E. (2019). Türkçe Kalıplaşmış Sözlerin (Atasözü, Deyim, İkileme, Kalıp Söz) Öğretimi. *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Politika, Program, Yöntem ve Öğretim*, (Editörler: Emrah Boylu ve Latif İltar), Ankara: Pegem Akademi, ss. 147-167.

*EMRE, A. C. (1945). Yineleme, İkileme, Katmerleme. *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul.

*GÖKÇEÖĞLU, Mustafa (2004). *Kıbrıs Türk İkilemeleri ve Yansıma Sesleri Sözlüğü*. Lefkoşa/Kıbrıs: Eğitim Vakfı Yayınları.

*HATİBOĞLU, Vecihe, (1971). *Türk Dilinde İkileme*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

*KARAHAN, Leyla (2008). Tekrar Gruplarında Ünlü Düzeni-Anlam İlişkisi Üzerine Düşünceler. *Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı*, Editör: Ekrem Arıkoğlu, ss. 140-148, Ankara: Akçağ Yayınları.

*ÖZEREN, Mehmet, (2017). *Kırgız Türkçesi Ağızlarında İkilemeler*. Ankara: Akçağ Yay.

*ÖZŞAHİN, Murat (2017). *Tatar ve Başkurt Yazı Dillerinde İkilemeler*. İstanbul: Kesit Yay.

*SELÇUK, Bahir, (2013). Nef’înin Kasidelerindeki Farsça Yapılı İkilemelerin (Terkîb-i Tekerrürî) Ses ve Anlam Düzenine Etkisi. *AHMET ATILLA ŞENTÜRK ARMAĞANI*, Editörler: Ahmet Kartal, Mehmet Mahir Tulum, Akademik Kitaplar, ss. 577-595, İstanbul.

*SÖZER, Vural (2013). *Şekerlemeler Türkçeye Tat Katan İkilemeler*. İstanbul: Ofset Yapımevi Yay.

*ŞEN, Serkan, (2005). Standart Türkiye Türkçesinde İkilemelerle Yaşayan Tarihi Sözcükler. *Şinasi Tekin Anısına Uygurlardan Osmanlıya*, ss. 685- 702, Simurg Yayınları.

*ŞİMŞEK, Yaşar, (2016). Türkçede "Serap" Anlamında Kullanılan Bir İkileme: ılgım salgım. *Türklük Biliminde Bir Ömür Prof. Dr. Tofiq Hacıyev Kitabı*, (Editörler: Prof. Dr. Bilgehan Atsız Gökdağ; Yrd. Doç. Dr. Nazım Muradov), Akçağ Yayınları, Ankara, ss. 445-454.

*TEKİN, Talat, (1995-1998). İkilemeler, Orhon Yazıtları: Kül Tigin, Bilge Kagan, Tunyukuk. *Simurg Yay.*, ss. 15-17, İstanbul.

*TSENG, L. (2011). Çağdaş Türkiye Türkçesinde Karşıt Anlamlı Sözcüklerle Kurulan İkilemeler ve Çağdaş Çincedeki Benzer İkilemelerle Karşılaştırmalar. *Taipei, Taiwan: FamilySky*.

*ÜSTÜNOVA, Kerime, (2002). Türkçede Yapı Kavramı ve Söz Dizimi İlkeleri. Bursa. *YÜCE, Nuri, (1998). İkilemelerdeki İlginç Problemler. *Bahşi Ögdisi, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi 21, Simurg Yayınları*, ss. 419-427 İstanbul, Freiburg (60. Doğum Yılı Dolayısıyla Klaus Röhrborn Armağanı).

*ZÜLFİKAR, Hamza, (1995). *Türkçede Ses Yansımali Kelimeler*. Ankara: TDK Yayınları.

SONUÇ

Türk dilinde ikilemeler, ilk yazılı metinler olan Orhun Yazıtlarından itibaren Türkçenin her döneminde kullanılmıştır. Araştırmacılar tarafından pek çok çalışmada değişik şekillerde incelenen bir alandır. Bu konuda yapılan ilk çalışma Karl Foy’a aittir. Uygur Türkçesi döneminde ikilemelerin kullanımı Orhun Türkçesine göre daha fazladır. Saadet Çağatay, buna dikkat çekerek bir makale yazmıştır. Çağatay ve Hatiboğlu’nun çalışmalarının Türkiye’de yapılan pek çok çalışmaya kaynaklık ettiğini ve yöntem açısından yol gösterici olduğunu söylemek mümkündür.

Hazırlanan bibliyografya; ikilemeler hakkında yazılmış tezleri, makeleleri, bildirileri ve kitapları içermektedir. Tezler ve makaleler; Türkçenin Tarihî dönemleri, Çağdaş Türk Lehçeleri, Türkiye Türkçesi olmak üzere üç alt başlıkta sınıflandırılmıştır. Bildiriler ve kitaplar için geniş bir kaynak bulunamadığından sınıflandırma tercih edilmemiştir. Çalışılan alanın ve eserlerin sayıca fazlalığı sebebiyle tasnif edilen alt başlıklardaki eserlerden bir tanesinin tanıtımı yapılmış diğer çalışmalar ise alanda yapılacak başka çalışmalara kaynaklık etmesi düşüncesiyle künye olarak makalede verilmiştir. Bu makalede konuyla ilgili 30 tez, 106 makale, 29 bildiri ve 7 kitap künyesi tespit edilmiştir.

Özetlenen eserlerin ikileme tasniflerine bakıldığında hemen hemen benzerlikler görünür. İncelenen tezlerde, Şen, Küçükağaoğlu ve Bayraktarın tasnifleri genel olarak yapı, anlam, köken ve kuruluş açısından oluşturulmuştur. Küçükağaoğlu’nun tezinde yapı bakımından ikileme tasnifi geniş bir yer tutmuştur ve ikilemelerin ses özelliklerine de yer vermiştir. Makalelerde de ikileme tasnifleri aynı olmakla beraber farklı yönler barındırır. Saadet Çağatay ve Funda Toprak’ın tasnifleri benzerlik gösterir. Funda Toprak, makalesinin başında Saadet Çağatay’dan yararlandığını belirtmiştir. İkilemeleri fonetik açıdan, aliterasyon ve ses özellikleri açısından, anlam, dil ve kökenleri açısından incelemiştir. Fiillerle kurulan ikilemelere de yer vermişlerdir. Şahbender Çoraklı, ikilemelerin yapısı ve özelliklerinden bahseder. Kalıplaşma özelliği, ses benzerliği ve anlama da değinmiştir. Leyla Karahan’ın bildirisi, “Türkiye Türkçesi Ağızlarında {-I} Zarf-Fiil Ekli İkilemeler”den bahsettiği için bu tasnifleri barındırmaz. İkilemeler hakkında yazılmış Vecihe Hatiboğlu’nun kitabında ise tüm bu tasnifleri kapsayan geniş bir tasnif kullanılmıştır. Farklı olarak aralıklı ikilemeleri incelemiştir. İkilemenin arasına giren bağlaç ve eklerin pekiştirme amaçlı olduğunu söyler. Bu konuya Funda Toprak da değinmiştir. Harezmi Türkçesinde kullanılan bağlaçlı ikilemelerin pekiştirme amacıyla kullanıldığını belirtir. Bir diğer farklılık,

Hatiboğlu'nun kitabında ikilemelerin tarih boyunca gelişimine, şiirlerde, düzyazılarda deyimler ve atasözlerindeki kullanım alanlarına yer vermesidir.

Bulunan kaynaklarda ikilemenin neredeyse her alanında çalışmaların yapılmış olduğu görülmektedir. Eski Uygur Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Harezmi Türkçesi gibi Türkçenin tarihî dönemlerinde ve Kırgız Türkçesi, Kazak Türkçesi, Yeni Uygur Türkçesi gibi Çağdaş Türk Lehçelerinde ikilemeler çalışılmıştır. Bunun dışında müstakil eserlerde, yüzyıllar arasında, ağızlarda da ikileme çalışmalarının yapıldığı, makalelerin yazıldığı görülür.

Kaynakça

Erdem, Mehmet D. (2005). Harezmi Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine. *Bilig, Bahar/2005, sayı 33*: 189-225.

Hatiboğlu, Vecihe (1981). *Türk Dilinde İkileme*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Korkmaz, Zeynep (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.

Summary

Reduplications have been used quite often in all periods of the Turkish language and have often been used to strengthen the expression. Reduplications have been used in abundance and have held a wide place in every period since the first written text of the Turkish language (the Orkhun inscriptions). The use of reduplication in the Uyghur Turkish period is more than in Orhun Turkish. Saadet Çağatay wrote an article point out to this and used the term “hendiadyoin” for reduplications. The first study of reduplications is by Karl Foy. Ahmet Cevdet Emre mentions reduplications in his book on grammar published in 1945. In her book “Dictionary of Grammatical Terms”, Zeynep Korkmaz defined the reduplication. At the beginning of voluminous works in Turkish is Vecihe Hatipoğlu's book “Reduplication in the Turkish Language”. It is possible to say that Çağatay and Hatiboğlu's works are the source of many studies conducted in Turkey and a guide in terms of method.

This article was written to show all the work done on reduplication. In this work, a literature review was conducted and some of them were summarized and given information. The scanning consists of dissertations, articles, papers and books written about reduplications. 30 dissertations, 106 articles, 29 papers and 7 book bibliographys have been identified on the subject. Dissertations and articles are classified in three subheadings: Historical Periods of Turkish, Modern Turkish Dialects and Modern Turkish. For papers and books classification was not preferred for want of no extensive sources. Due to the excess of works, one of the works in the subheadings has been introduced, and the other works have been given in the article as a bibliography with the idea that they are a source for other research in the field. In this works, it was determined that reduplication were studied in almost every field. In studies, it is seen that reduplication classifications are examined in terms of phonetics, in terms of alliteration and sound characteristics, in terms of meaning, structure, language and their origin. Almost similarities appear when looking at the classification of the reduplication of the summarized works. In the dissertations studied, the classifications of Şen, Küçükağaoğlu and Bayraktar were generally formed in terms of structure, meaning, origin and construction. In Küçükağaoğlu's dissertation, the classification of

reduplication in terms of structure took a wide place and also included the sound characteristics of reduplications. The classifications of Saadet Çağatay and Funda Toprak's articles is similar. Funda Toprak stated that she took advantage of Saadet Çağatay at the beginning of her article. They examined the reduplications in terms of phonetics, in terms of alliteration and sound characteristics, in terms of meaning, language and their origins. They also included reduplications constituted by verbs. Şahbender Çoraklı talks about the structure and characteristics of reduplications. He also touched on sound similarity and meaning. Leyla Karahan's paper does not contain these classifications. Vecihe Hatiboğlu's book, written about reduplications, used a wide classification covering all these classifications. Differently, she says that there can be conjunctions and suffixes that fall between reduplications, and this is intended for reinforcement. Funda Toprak also mentioned this issue. She states that the conjunctive reduplications used in Harezm Turkish are used for reinforcement purposes. Another difference is that, Hatiboğlu's book includes the development of reduplications throughout history, the use of them in prose, idioms, proverb and poems.

In the sources found, studies have been conducted in almost every field of the reduplication. In the historical periods of Turkish such as Old Uyghur Turkish, Old Anatolian Turkish, Harezm Turkish and Modern Turkish Dialects such as Kyrgyz Turkish, Kazakh Turkish, New Uyghur Turkish, reduplications have been studied.